

УДК 334.72(4-672ЄС)

РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КРАЇНАХ ЄС

Стояненко І.В., Біленко Я.О.

Київський національний торговельно-економічний університет

Стаття присвячена дослідженню прикладних аспектів розвитку малого та середнього бізнесу. В роботі виділено особливості діяльності малого та середнього бізнесу в країнах ЄС. Розглянуто вплив малого та середнього бізнесу на макроекономічні показники діяльності як окремих країн, так Європейського Союзу в цілому. Досліджено особливості політики підтримки і регулювання малого бізнесу та середнього бізнесу в ЄС та окреслено перспективи застосування досвід розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС для України.

Ключові слова: малий бізнес, середній бізнес, державна підтримка МСБ, розвиток МСБ, фінансування МСБ, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Вступ України до Європейського Союзу є стратегічною метою зовнішньої політики України, адже це можливість долучитися до ефективного ринкового господарювання, дослідити його і запозичити цей досвід у власну економічну систему. У Західній Європі малий та середній бізнес (МСБ) займає важливе місце в економіці і забезпечує соціальний спокій, оскільки надає людям можливість самостійно вирішувати проблеми матеріального забезпечення, самостверджуватись та ефективно використовувати свою власність.

Розвиток МСБ на Заході відбувається досить швидко, оскільки влада приділяє велике значення розвитку підприємств МСБ і забезпечує суттєву підтримку їх діяльності. Для України, де розвиток і діяльність суб'єктів малого підприємництва та середнього бізнесу стикається з низкою проблем, дослідження та використання досвіду з проблем стимулювання розвитку МСБ є актуальним наразі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу особливостей функціонування МСБ, управлінню та підтримки його в розвинутих країнах присвячено роботи таких науковців, як: І. Білої, Л. Воротиної, О. Зілгалової, О. Клепанчук, Т. Кужди, Ю.Ольвінської, Н. Салатюк, О. Сороківської та багатьох інших.

Невирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. Проте в більшості випадків до уваги беруться окремі аспекти чи досліджується досвід підтримки та регулювання малого та середнього бізнесу в окремих країнах ЄС. Для України, з огляду на обраний геополітичний вектор подальшого розвитку, перш за все корисним є комплексне дослідження особливостей розвитку, управління та підтримки МСБ в Європейському Союзі, що і стало об'єктом дослідження даної роботи.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження сучасних тенденцій та особливостей розвитку МСБ в країнах ЄС з метою використання позитивного досвіду країн ЄС на теренах України.

Виклад основного матеріалу. Одним з базових критеріїв, на основі якого підприємства різних організаційно-правових форм відносяться до суб'єктів МСБ, є чисельність працівників, зайнятих на підприємстві. Проте він має значну національну диференціацію. Зокрема, в ЄС для віднесення суб'єкта господарювання до МСБ ви-

користуються критерії Європейської Комісії за 2016 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії для визначення малого та середнього бізнесу в ЄС за 2016 рік

Класифікація бізнесу	Працівники	Річний оборот	Річний баланс
Малий	<50	<10 млн. євро	<10 млн. євро
Середній	<250	<50 млн. євро	<43 млн. євро

Джерело: [1]

В 2015 р. частка МСБ в сукупному ВВП ЄС становила 47%. Причому 48,9% всіх МСБ діяло у сфері послуг, і з кожним роком зміст зайнятих у даній сфері зростає в середньому на 0,4%. Річний оборот таких підприємств знаходиться в інтервалі 16,5 тис. – 125 тис. євро; 31,4% – у сфері виробництва і близько 19,7% – в торгівлі, яка складає 10% валової доданої вартості і нараховує більше 610 тис. підприємств [2].

МСБ займає провідне місце і в частці зайнятих, і в створенні ВВП окремих країн ЄС (табл. 2).

Таблиця 2

Внесок МСБ в 2015 р. в забезпечення зайнятості та ВВП окремих країн ЄС, %

Країна	Частка зайнятих у МСБ	Частка МСБ у ВВП
Англія	55	50
Франція	64	56
Італія	80	80

Джерело: [2]

Як бачимо, частка МСБ у формуванні ВВП в розвинених країнах коливається в інтервалі від 50 до 80%. Наприклад, у Франції даний показник становить 56%, при цьому 64% населення країни зайняті в МСБ. В Англії внесок МСБ в економіку країни становить 50% ВВП та охоплює 55% зайнятих. Для Італії даний сектор забезпечує робочими місцями 80% економічно активного населення, частка у ВВП при цьому також складає 80%.

Враховуючи невелику кількість працівників, які швидко мобілізуються до змін на ринку, малий бізнес в розвинених країнах стає тією важливою основою, за допомогою якої здійснюється поворот до позитивних господарських процесів. Важливим є те, що підприємства МСБ забезпечують працевлаштування соціально незахище-

них верств населення, зокрема, молоді, жінок, емігрантів. Саме на цих підприємствах вони набувають досвіду, знань, отримують кар'єрний зріст та самореалізацію.

Слід зазначити, що розвитку МСБ в країнах ЄС притаманна диференціація за сферами економічної діяльності. В 2015 р. МСБ в Європі посідав передові позиції в таких галузях, як виробництво, будівництво, торгівля, бізнес-послуги, харчова промисловість (рис. 1), забезпечуючи роботу дві третини від загальної кількості працівників та більше половини сукупного ВВП. Ці п'ять секторів становлять 4/5 всього МСБ в ЄС.

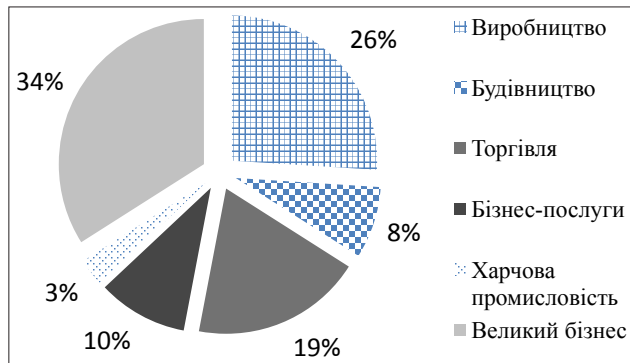

Рис. 1. Загальна додана вартість за секторами в ЄС за 2015 р.

Джерело: [2]

При цьому майже половина європейського МСБ можуть вважатись інноваційними, оскільки самостійно або в партнерстві виконують науково-дослідні роботи, пропонують на ринку нові продукти й технології, здійснюють комерціалізацію уже наявних продуктів і технологій. За результатами окремих досліджень МСБ у Західній Європі ефективніший щодо виконання науково-дослідних робіт та створення інноваційних продуктів, ніж великі підприємства. Понад 25% усього європейського МСБ, що працює у виробничій сфері, посідає досить високі конкурентні позиції на світовому ринку [2].

Високотехнологічний МСБ створює близько 6% доданої вартості, тоді як великі високотехнологічні підприємства 13% доданої вартості. В середньому більшості високотехнологічного МСБ держав-членів ЄС виробляють від 1% до 10% доданої вартості. Проте, в таких країнах, як Ірландія і Мальта високі технології в МСБ грають особливо важливу роль. Наприклад, в Ірландії більше 30% доданої вартості створюється в секторі високих технологій МСБ; на Мальті цей показник дорівнює 18% [2].

Як бачимо, МСБ відіграє значну роль як в економічному, так і соціальному розвитку країн ЄС.

Важливою тенденцією сучасного розвитку МСБ в ЄС є сприяння інтенсифікації іноземній торгівлі. Останнє створює додаткові можливості для стійкої конкурентоспроможності за рахунок розвитку прикордонного співробітництва, розширення обміну знаннями, а також доступ до нових ринків [3].

Дослідження, проведені в ЄС, свідчать, що експортно-орієнтовані МСБ демонструють вищі обсяги товарного обороту і зайнятості в порів-

нянні з МСБ, що працюють тільки на внутрішньому ринку. Важливим фактом є те, що експортно-орієнтовані МСБ є більш інноваційними: 26% цих підприємств представляють товари або послуги, які є новими для свого сектора в своїй країні, в той час як серед інших МСБ цей показник склав лише 8% [2].

З розвитком ринків МСБ в ЄС зіткнулися з проблемами доступу до ринкової інформації інших країн задля знаходження потенційних клієнтів і відповідних партнерів, проблемами дотримання іноземних законів (норми договірного права, митні правила, технічні регламенти та стандарти, захист інтелектуальної або промислової власності) [4].

Зазвичай МСБ менш підготовлений до вирішення таких проблем у порівнянні з великими компаніями, які мають достатньо власних фінансових і людських ресурсів. У зв'язку з цим, експерти відзначають, що чим більшою є компанія, тим більш інтенсивною є її експортна діяльність.

Частка МСБ в експорті певних країн ЄС наведена в таблиці 3.

Таблиця 3
Частка МСБ в експорті певних країн ЄС за 2015-2016 рр.

Рік/Країна	Італія	Іспанія	Португалія
2015	44,5%	49,3%	40,5%
2016	48,2%	41,5%	47,9%

Джерело: [2]

Як бачимо, МСБ займає майже половину в експорті всіх товарів та послуг в окремих країнах ЄС.

Таким чином, підсумовуючи вище сказане, можна виділити низку ознак притаманних МСБ в країнах ЄС, до яких відносимо:

- швидке перетворення ідей в ринкову продукцію;
- міжнародна орієнтація;
- високий ступінь спеціалізації;
- здатність успішно знаходити і займати ніші на ринках;
- низька капіталомісткість;
- відсутність бюрократизму в управлінні;
- незначний негативний екологічний вплив на навколишнє середовище;
- стійкість до зовнішніх змін.

Питанням підтримки МСБ за певних умов господарювання приділяється велика увага з боку провідних фахівців-економістів різних країн. При цьому необхідність існування певної політики підтримки МСБ не є самоочевидною, оскільки самі підприємці вважають, що вони краще від будь-кого іншого знають вигідні рішення для свого бізнесу та стратегії діяльності або за ідеальних умов (без перешкод з боку держави) у сфері діяльності МСБ спрацьовує ринковий механізм. Зокрема, до таких умов можна віднести:

- націленість на максимізацію прибутку;
- досконалу систему інформаційного забезпечення;
- необмежену мобільність ресурсів;
- спрощену процедуру реєстрації підприємства і його входження на ринок;
- нейтралітет політики держави.

Проте, ідеальні умови існують лише в теоретичному моделюванні конкретних ситуацій. В реальному господарському середовищі від нерівності ринкових умов страждає насамперед МСБ. У зв'язку з цим з'являється потреба у формуванні спеціальної політики підтримки малого бізнесу для усунення несприятливого впливу ринкових саморегуляторів [5, с. 43].

Основи європейської політики щодо МСБ були закладені за рахунок розвитку законодавства, спрямованого на створення сприятливих умов для розвитку бізнесу [6, с. 27].

Урядові структури країн ЄС проводять активну та зважену політику в галузі регулювання й підтримки МСБ. Вони намагаються вирішити основні проблеми, з якими стикається МСБ за рахунок розробки та впровадження інноваційних рішень в економічній політиці.

Формування системи підтримки в країнах ЄС розпочинається з консультаційної допомоги та організації навчання основам ведення власної справи. Значно поширеною в розвинутих країнах Європи є система субпідрядів. Вона дозволяє МСБ отримати доступ до технологічних та комерційних «ноу-хау» великих корпорацій, налагодити виробництво власного кінцевого продукту і досягти більшої економічної самостійності [7, с. 16].

Особлива увага приділяється фінансуванню МСБ. Зокрема, поліпшенню доступу МСБ до фінансових ресурсів.

Існують наступні способи фінансування МСБ в ЄС:

1) пряме фінансування через гранти для конкретних проектів. Гранти зазвичай встановлюються для конкретної мети (навколишнє середовище, наукові дослідження, освіта і т. д.);

2) непряме фінансування через фінансових посередників, таких як банки, кредитні установи та інвестиційні фонди. Його мета полягає в тому, щоб збільшити кредитування МСБ, а також заохотити цих посередників для поліпшення кредитного потенціалу МСБ.

Розвиток прямого фінансування для МСБ в ЄС на період 2014-2020 здійснюється в рамках наступних програм: Horizon 2020; Програма для конкурентоспроможності підприємств та МСБ (COSME); Erasmus+; ЖИТТЯ 2014-2020 [4, 8].

Для підвищення інноваційного потенціалу МСБ, що безпосередньо впливає на експортний потенціал та конкурентоспроможність МСБ, Європейська Комісія і національні уряди підтримують центри інновацій як вид послуг, інновацій, який поєднує в собі технологічні і регуляторні компоненти [9].

Окремим питанням є податкове навантаження на діяльність МСБ. Всі держави ЄС так чи інакше пом'якшують податковий тягар на МСБ: спрощують пов'язані з оподаткуванням процедури та бухгалтерську звітність, зменшують ставки деяких податків.

Особливе місце в системі підтримки МСБ посідає стимулювання та заохочення створення нових робочих місць. Надається цільова фінансова допомога МСБ, що пропонують робочі місця безробітним, особливо молоді [10].

Одним з напрямків державної політики підтримки МСБ в ЄС є усунення бюрократичних

перешкод на шляху створення та функціонування. Країни Європейського Союзу почали застосовувати заходи щодо усунення адміністративних бар'єрів для створення та функціонування МСБ, які були спрямовані здебільшого на усунення перешкод, що виникали під час реєстрації малих підприємств, їх ліквідації, ліцензування діяльності та сертифікації продукції. Значним був тиск адміністративних бар'єрів на малі підприємства, про що, зокрема, свідчать такі дані: адміністративний тягар в розрахунку на одного працівника підприємства з кількістю працюючих 1-9 осіб становив у середньому 3500 євро, тоді як для підприємств зі штатом 100 осіб – 600 євро [11].

Інші заходи щодо усунення адміністративних бар'єрів розвитку малого і середнього підприємництва в країнах ЄС здійснюються як на наддержавному, так і на національному рівнях. Зокрема, на рівні Європейського Союзу вони передбачають:

1. Спрощене законодавство для внутрішнього ринку (SLIM – Simplified Law of Internal Markets). Реалізація цієї програми полягає в тому, що невелика група офіційних представників країн-членів ЄС і користувачів законодавства готують конкретні пропозиції щодо спрощення законодавства у тому чи іншому конкретному секторі.

2. Програма оцінки наслідків для бізнесу. Призначена для підвищення інформованості з проблем бізнесу ще до прийняття пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

3. Заходи прямої підтримки. Сюди належить створення Євро-Інфо центрів, які, перебуваючи в безпосередній близькості до малих і середніх підприємств, надають їм роз'яснення вимог законодавства Європейського Союзу щодо сфери їх діяльності, спрощення форм і звітних вимог; організують конференції для обговорення питань започаткування бізнесу.

4. Координація політики країн-членів. Відбувається посередництво реалізації «Програми узгоджених дій». В Євросоюзі створено спеціальну робочу групу з питань спрощення умов діяльності підприємств, яка складається і з представників підприємств, чиновників і експертів-науковців. Головним їх завданням є оцінка якості законодавства і формулювання рекомендацій для подальших конкретних дій [11].

В окремих країнах-членах Європейського Союзу також активно вживаються заходи для усунення адміністративних бар'єрів на національних рівнях. Серед них варто виділити наступні:

1. Оцінка регульовального впливу. Вона полягає у визначенні впливу певного прийнятого нормативного акту на діяльність окремого підприємств стосовно витрат, вигід і ризику. Так, наприклад, у Великій Британії контрольний перелік питань оцінки регульовального впливу законопроектів включав в себе: наслідки для бізнесу, вплив на навколишнє середовище, ступінь виконання вимог законодавства.

2. Заходи інституціонального характеру включають в себе створення різноманітних груп та органів для виконання ними функцій з усунення адміністративних бар'єрів. Це формування консультативних комітетів, покладення частини відповідальності на міністерства та відомства, що пропонують нові законопроекти, створення спе-

ціальних комісій з усунення адміністративних бар'єрів.

3. Інші ініціативи (проекти в галузі інформаційних технологій, метою яких є спрощення, скорочення і пришвидшення інформаційного обміну, проекти співпраці між державними, муніципальними органами влади та представниками підприємств) [11].

Як бачимо, країни Європейського Союзу здійснюють активну державну політику в напрямку усунення бюрократичних перешкод на шляху створення та функціонування МСБ та здійснюють спеціальні заходи для цього.

Згідно з даними програми підтримки ЄС для МСБ за останні роки умови для розвитку суттєво МСБ покращилися. Ряд правових і ринкових бар'єрів були ліквідовані; доступ до фінансування і міжнародного науково-технічного співробітництва було зроблено простішим [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином МСБ в розвинених країнах являє собою середній клас, який служить базою для стабільного розвитку економіки.

Саме МСБ займає провідне місце і в частці зайнятих, і в створенні ВВП багатьох країн ЄС. При цьому, на відміну від інших підприємств, підприємствам МСБ притаманні свої специфічні особливості: швидке перетворення ідей в ринкову продукцію, міжнародна орієнтація, високий ступінь спеціалізації і здатність успішно знаходити і займати ніші на ринках, низька капіталомісткість,

відсутність бюрократизму в управлінні, незначний негативний екологічний вплив на навколишнє середовище, стійкість до зовнішніх змін.

Політика в країнах ЄС спрямована на створення сприятливого середовища для формування та розвитку МСБ. Основні цілі регулювання та підтримки МСБ в Європі полягають у зміцненні єдиного внутрішнього ринку ЄС, уніфікації законодавчої бази, стимулюванні створення нових робочих місць, а також посиленні взаємодії країн ЄС для глибшого економічного співробітництва з іншими країнами.

На нашу думку, Україна має активно запозичувати позитивний досвід ЄС щодо підтримки розвитку та діяльності МСБ і впроваджувати його в економічні процеси аби швидко та ефективно інтегруватися в європейський економічний простір і зайняти гідну позицію в ньому. Для цього, перш за все, має бути сформоване сприятливе макросередовище для розвитку та діяльності МСБ в нашій країні з врахуванням практики країн ЄС та інших розвинутих країн світу. Зокрема, розроблено дієве законодавство щодо фінансової підтримки, пільгового кредитування та оподаткування МСБ, забезпечено усунення адміністративних бар'єрів при створенні та функціонуванні підприємств та подолано корупцію на всіх рівнях влади. При цьому лише комплексність та послідовність перетворень та реформ в даній сфері зможуть забезпечити динамічний розвиток МСБ в нашій країні.

Список літератури:

1. European Commission, «Growth / Internal market, industry, entrepreneurship and SMEs» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.
2. European Commission, Statistics Explained, «Small and medium-sized enterprises», [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.
3. European Commission, «Obtaining Funding» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.
4. European Commission, «European Union Support Programmes for SMEs» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.
5. Хогтон Дж., Кук Н., Ісакова Н. Взаємодія державних і недержавних структур у справі формування політики підтримки малого бізнесу // Економіка. – 2013. – № 11. – С. 42-47.
6. Біла І. С., Салатюк Н. М. Світовий досвід державного регулювання підприємництва / І. С. Біла, Н. М. Салатюк / Проблеми економіки. – 2014. – С. 26-30.
7. Клепанчук О. Ю. Зарубіжний досвід державної підтримки розвитку малого підприємства та можливості його використання в Україні / О. Ю. Клепанчук / Наукове товариство Івана Кушніра. – 2015. – С. 15-19.
8. European Commission, «HORIZON 2020. The EU framework programme for research and innovation» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.
9. Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу [Електронний ресурс] / Ю. О. Ольвінська / Державне управління: удосконалення та розвиток: наукове видання Академії муніципального управління. – 2015. – № 2. – Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nayka.com.ua>.
10. Зігалова О. А. Політика сприяння розвитку малого бізнесу: пріоритети і перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2695/1/Kurei_Article_HNU.pdf.
11. Зігалова О. А. Становлення малого і середнього підприємництва: корисні уроки з досвіду країн європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua>.

Стояненко И.В., Биленко Я.А.

Киевский национальный торгово-экономический университет

РАЗВИТИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В СТРАНАХ ЕС

Аннотация

Статья посвящена исследованию прикладных аспектов развития малого и среднего бизнеса. В работе выделены особенности деятельности малого и среднего бизнеса в странах ЕС. Рассмотрено влияние малого и среднего бизнеса на макроэкономические показатели деятельности как отдельных стран, так Европейского Союза в целом. Исследованы особенности политики поддержки и регулирования малого и среднего бизнеса в ЕС, определены перспективы применения опыта развития малого и среднего бизнеса в странах ЕС для Украины.

Ключевые слова: малый бизнес, средний бизнес, государственная поддержка МСБ, развитие МСБ, финансирование МСБ, Европейский Союз.

Stoianenko I.V., Bilenko Y.A

Kyiv National University of Trade and Economics

DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN EU COUNTRIES

Summary

The article is devoted to the study of applied aspects of small and medium business development. The work reveals the peculiarities of small and medium-sized businesses in the EU countries. There is considered the influence of small and medium enterprises on the macroeconomic indicators of separate countries and the European Union on the whole. There are explored the peculiarities of the policy concerning support and regulation of small and medium business in the EU and there are outlined the prospects for introducing the experience of SMEs development in the EU countries for those in Ukraine.

Keywords: small business, medium business, state support for SMEs, SME development, SME financing, European Union.